

вірогідності. Окрім традиційних та електронних джерел (355 позицій), опрацьовано фонди Центрального державного історичного архіву України (м. Львів), Державного архіву Київської області, Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Об'єктом вивчення слугували понад 40 справ обсягом 820 аркушів. Це дало можливість ґрунтовно осмислити предмет дослідження щодо особливостей формування світоглядних засад і культурницької діяльності, виявити зв'язок освітньо-просвітницьких ідей Б. Грінченка з тогочасною європейською педагогічною наукою та освітянською практикою, розкрити специфіку відображення української ментальності в художній творчості, з'ясувати роль діяча у становленні культурної антропології як самостійної галузі вітчизняного наукового знання.

Позитивною особливістю монографії є її чітка структурованість, інтелектуальний і водночас легкий для сприйняття стиль викладу.

Унікаючи пафосного висновку, зазначимо, що обрана проблематика монографії певним чином пов'язана з філософськими, естетичними, соціальними, психологічними вимірами європейського культуротворення. Такий орієнтир розширює межі теоретичних розвідок феномену особистості й митця, проблеми художньої творчості у всіх її аспектах.

Валентина Медведєва,
кандидат педагогічних наук, професор
Київського національного університету
культури і мистецтв

Надійшла до редакції 17 січня 2018 року

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

УДК 929:[021+069+930.25]

Алла Лисенко,
кандидат педагогічних наук,
доцент ПНТУ
імені Юрія Кондратюка

Владислава Дудник,
магістрантка ПНТУ
імені Юрія Кондратюка

Упровадження біографічно-комунікативних практик у систему роботи бібліотечних, музейних та архівних установ

Проаналізовано сутність, роль та особливості біографічно-комунікативних практик на сучасному етапі розвитку науки й суспільства. Розглянуто аспекти впровадження і використання біографічно-комунікативних практик загалом та біографічного методу зокрема в системі роботи бібліотек, музеїв та архівів.

Ключові слова: біографія, комунікація, практика, біографічний метод, біографічно-комунікативні практики.

Біографічно-комунікативні практики, під якими розуміємо різноманітні способи використання методик, засобів і технологій осягнення людської індивідуальності завдяки вивченню біографічних репрезентацій її життєвого шляху, є необхідним і невіддільним складником у системі роботи бібліотекаря, працівника музейної та архівної сфер. Ці практики дають можливість ознайомитися зі становленням видатних постатей через інтерпретацію їх життєвого досвіду, дослідити політичні, соціально-економічні, культурні особливості певної епохи.

Брак комплексних наукових досліджень щодо сутності, основних особливостей впровадження та використання біографічно-комунікативних практик у різних галузях професійної діяльності зумовив тематику та мету дослідження.

Використання біографічного методу аналізували Н. Лісовська-Мускєєва, В. Менжулін, В. Попик, С. Торовик, М. Федота, Н. Шарошкіна та інші. Науковці

вивчали історичний досвід формування, сучасний етап, проблеми й перспективи розвитку ресурсів довідкової біографічної інформації та потенціал біографічного методу; співвідношення біографічно-комунікативних практик і музейної педагогіки; значення біографії як своєрідної енциклопедії життя. Н. Грабар, Р. Маньковська, Л. Шабаєва, Г. Шемаєва розглядають основні підходи до вивчення комунікативних практик; професійне спілкування у комунікаційному просторі бібліотек і музеїв; перспективи розвитку бібліотечних та музейних комунікацій.

Метою статі є дослідження особливостей біографічно-комунікативних практик, їх впровадження і використання у системі роботи бібліотечних, музейних та архівних установ.

Виокремлення біографічно-комунікативних практик у різноманітних сферах наукового пізнання сприяє усвідомленню впливу політичних, соціально-економічних, культурних та особистісних чинників на жит-

тевий шлях людини; різниці між колективною й індивідуальною людською пам'яттю; цінності власного біографічного досвіду для подальшої життєтворчості.

Біографічно-комунікативні практики є надзвичайно цікавим і доступним методом вільного, партнерського спілкування суб'єктів комунікації. Основним методологічним елементом у біографічно-комунікативних практиках є біографічний метод. Його використовують і як літературний жанр, і як науковий метод у різних галузях знань. Методологічна цінність біографії в тому, що вона відображає розвиток не об'єкта та його властивостей, а самосвідомого суб'єкта, особистості.

У сучасному розумінні біографічний метод — система методів і способів дослідження, діагностики, корекції та проектування індивідуального життєвого шляху людини. Біографічний метод передбачає використання: автобіографічних методів і методик — вивчення історії життя особистостей (життєвого шляху), автобіографій, сповідей, автобіографічних анкет, інтерв'ю, опитувальників тощо; методів вивчення біографічних продуктів діяльності персони — аналіз листів, щоденників, сповідей; аналіз графіків життя, фантазій; аналіз біографічних даних значущого кола спілкування особистості; вивчення свідчень очевидців та оточення — спогадів сучасників, опитувань близьких тощо [6].

Сучасні біографічні техніки побудовано на основі дослідження персоналії в контексті історії та перспектив розвитку її індивідуального буття і взаємодій з соціумом. Фахівці аналізують організацію ділового, сімейного, духовного життя, його взаємодію з природним та соціальним середовищем; розкривають основні напрями культурно-громадської діяльності видатних осіб, етапи їхнього становлення, чинники, під впливом яких сформувалися світоглядні позиції [5].

Автори біографічних досліджень, зосереджуючись на вивченні життєдіяльності знаних постатей, їхнього місця в соціально-культурному просторі, поглядів і внеску в культуру чи науку, ставлять різні наукові цілі, але обов'язково відображають картину життя особи загалом, враховують і висвітлюють взаємозв'язок індивідуальної історії з історією суспільства, роблять певні культурологічні узагальнення й висновки [3].

Сьогодні бібліотека є однією з основних інституалізованих соціально-комунікаційних структур суспільства, яка формує особливе середовище інформаційно-комунікаційної взаємодії.

Її роботу скеровано на створення комфортного середовища для використання інформації; розвиток засобів внутрішньоорганізаційних та зовнішніх інформаційних зв'язків; формування інституалізованих і неінституалізованих каналів й засобів міжособистісної взаємодії та обміну знаннями [1].

Оскільки у системі роботи бібліотек важливу роль відіграє використання біографічно-комунікативних практик і біографічного методу, то фахівці книгозбірень, зокрема Полтави та області, проводять історико-біографічні дослідження, організовують книжкові

виставки, тематичні зустрічі, присвячені видатним історичним постатям, письменникам, культурним діячам, фундаторам науки.

Життєвий шлях знаних персоналій репрезентують за допомогою різних засобів і способів, у чому й полягає біографічний метод. Порівнюючи різні джерела з біографічними відомостями про особистість, спеціалісти заповнюють прогалини у життєписах, на основі дослідження біографії відтворюють атмосферу певної епохи.

Біографічно-комунікативні практики полягають в обміні біографічною інформацією між бібліотекарями, різними бібліотеками як системами, бібліотеками та іншими науково-дослідними установами та, безумовно, між бібліотекарями та читачами.

Наукова інформація з життєписами видатних постатей взаємокомунікується у різні способи: через особисте спілкування, офіційне листування, передавання документів, за допомогою мережі Інтернет та інших інформаційно-інноваційних технологій.

За результатами дослідження діяльності окремих бібліотек, виявлено, що за 2017 рік у Полтавській обласній бібліотеці імені І. П. Котляревського функціонували виставки, створені за допомогою біографічного методу, зокрема: книжкові експозиції "Освіта XXI століття", "Джон Голсуорсі: 150 років від дня народження", "Подвижник музейної справи" (О. Супруненко), "Батько легендарної "Катюші" Юрій Победоносцев", "Європейські фізики-ювіляри: Георг Симон Ом"; виставка-персоналія "Нащо слова? Ми діло несемо..." (О. Ольжич); презентація історико-біографічної розвідки "Павло Маляр"; круглий стіл до 130-річчя І. Кавалерідзе (у рамках заходу співробітники відділу краєзнавства провели круглий стіл у режимі скайп-зустрічі з фахівцями Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки); книжкова виставка-портрет "В імені його — зірок далеких світ", присвячена 120-річчю від дня народження Ю. Кондратюка (О. Шаргея) — українського вченого-винахідника, одного з піонерів розроблення ракетної техніки й теорії космічних польотів, та інші.

У Полтавській обласній бібліотеці для юнацтва імені Олесея Гончара у 2017 році діяли виставки, які є втіленням біографічно-комунікативних практик, зокрема: "Доленосний шлях Полтавщини": до 80-річчя утворення області", "Роман Шухевич — полум'яний борець за незалежність України", "Величні постаті у світовій історії", на яких охочі мали змогу ознайомитися з біографічними даними та внеском у розвиток української державності, науки і культури (зокрема й Полтавської області) видатних співвітчизників.

У бібліотеках Полтавщини зберігається значна кількість біографічних розвідок, досліджень, нарисів, присвячених знаним історичним постатям, діячам науки та культури, створених на базі різноманітних науково-дослідних установ.

Зокрема, на базі Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка науковці кафедри українознавства, культури та документознавства підготували біографічний нарис про жит-

тевий і творчий шлях викладача вишу, кандидата історичних наук, доцента Надії Костянтинівни Кочерги (з нагоди ювілею). У нарисі подано художню інтерпретацію життєпису талановитої вченої, список друкованих праць ювілярки, вітання від колег, друзів та однодумців, особисті світлина [10].

До 70-річчя від дня народження науковця, педагога В'ячеслава Йосиповича Хазіна за сприяння колективу кафедри автомобільних доріг, геодезії, землеустрою та сільських будівель Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка укладено видання, що містить біографічні відомості про дослідника, відображає його внесок у науково-педагогічну діяльність, будівельну науку. У книзі наведено спогади В. Хазіна, його дружини та колег, а також перелік друкованих праць і нагород [4]. Практика таких біографічних розвідок є усталеною у вітчизняній науці.

Різноманітні способи та засоби використання методик і технологій осягнення людської індивідуальності через вивчення біографічних репрезентацій її життєвого шляху активно використовують фахівці музейних та архівних установ.

Актуальним напрямом роботи музеїв України, зокрема Полтавської області, є організація виставок, кімнат, експозицій, екскурсій, присвячених життєвому шляху та діяльності певної історичної постаті.

За допомогою створення історичних портретів різного рівня засобами музейних колекцій можна певною мірою подолати "знеособленість" історичних подій, додати переконливості експозиції, сповнити її життям.

На базі Державного історико-культурного заповідника "Поле Полтавської битви", що є філією кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, розроблено різноманітні тематичні екскурсії на основі біографічних досліджень, одна з яких — "Міфи і факти поля Полтавської битви". Під час її підготовки використано елементи історичної реконструкції та біографічного методу. Екскурсія, що відбувається у вечірній час за участю реконструкторів, акторів, майстрів вогняного шоу, розпочинається на полі Полтавської баталії і передбачає ознайомлення з експозицією музею з переглядом уривків фільмів, слайдів, а також театралізоване дійство (реконструкція фрагмента бою). Театралізоване представлення історичних персонажів за допомогою музейних засобів використовують у презентаційних заходах науково-дослідної установи. Зокрема, під час відкриття в експозиції музею горельєфа гетьмана Івана Мазепи роль видатного історичного діяча виконав народний артист України В. Голуб.

Активно впроваджують біографічно-комунікативні практики співробітники Музею українського весілля у с. Великі Будища Диканського району. Заклад створено завдяки зусиллям мешканців села, які зберегли донині місцеві весільні традиції. В експозиції представлено святкове вбрання минулих часів, меблі та предмети побуту, чимало вишитих рушників, со-

рочок, скриню нареченої, а головне — відвідувачі мають змогу ознайомитися із весільними піснями та обрядами. Кожна екскурсія — це феєричне театралізоване дійство, яке долучає до тайнства давніх традицій. Наречених, свідків, батьків та інших дійових осіб обирають серед відвідувачів і "грають" справжнє українське весілля.

Прикладом упровадження біографічно-комунікативних практик стало грандіозне театралізоване дійство 2016 року на базі Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, присвячене 197-й річниці від дня заснування Інституту шляхетних дівчат. Студенти та викладачі мали можливість насолодитися яскравим видовищем, потрапити в тогочасну епоху, зануритися в атмосферу, що панувала в закладі, зрозуміти, центром яких подій йому судилося стати. До уваги публіки було представлено монолог І. Котляревського у виконанні заслуженого артиста України О. Любченка, фрагмент вистави "В степу далекім за Уралом" за участі народного артиста України В. Голуба. Такі театралізовані дійства — ефективний спосіб доступно й цікаво репрезентувати життєвий шлях історичних постатей та якнайвиразніше відтворити дух епохи.

Фахівці Національного музею-заповідника М. В. Гоголя, завдяки впровадженню біографічного методу, дають змогу відвідувачам відчутти атмосферу XIX століття. Зокрема, приємною несподіванкою є театралізована зустріч із письменником, його матір'ю та молодшою сестрою Ольгою, що допомагає краще представити життєві стежини й творчу діяльність класика.

У Полтавському літературно-меморіальному музеї В. Г. Короленка гості можуть перегорнути сторінки його життєпису, долучившись до інтелектуально-розвивальної гри-квесту "Скарби Короленківської садиби", яку розробили співробітники закладу, використовуючи специфіку території та потенціал музейного простору. Учасники проходять низку випробувань, пов'язаних зі знаннями в галузі літератури, історії, географії, етнографії, мистецтва, оперують інформацією про життя й творчість письменника. Серед оригінальних проєктів особливе місце належить театралізованій екскурсії та інтегрованому уроку з елементами психологічного тренінгу "Сліпий музикант" — психологічний етюд В. Г. Короленка, які переносять відвідувачів в особливий світ Петра Попельського, майстерно створений геніальною рукою автора. Разом зі сліпим хлопчиком учасники проходять шлях внутрішнього зростання від "темряви" до "світла".

Біографічно-комунікативні практики активно впроваджують і використовують фахівці архівної сфери, щороку виконуючи понад дві тисячі біографічних та генеалогічних запитів від осіб, предки або родичі яких різного часу проживали в Україні.

Державний архів Полтавської області — це головна архівна установа регіону, структурний підрозділ Полтавської обласної державної адміністрації, підзвітний та підконтрольний голові обласної державної адміністрації й Державній архівній службі України.

Працівники архіву надають відповіді на персональні запити населення, які стосуються інформації про перебіг життя чи уточнення біографічних фактів певної особи для встановлення родового чи родинного зв'язку, а також щорічно видають понад 1000 тематичних, біографічних, генеалогічних довідок і документів соціально-правового характеру.

У Державному архіві Полтавської області наявні персональні біографічні комплексні фонди видатних діячів, представників еліти краю, учасників різноманітних подій минулого, непересічних особистостей, які увійшли до так званої біоісторії регіону та України. Зазначені особові справи складаються з пам'яток усіх груп фондового зберігання та дають змогу не лише прослідкувати життєвий і творчий шлях людини, її генеалогію, внесок у розвиток краю, а й посмертну долю творчої спадщини, славу чи забуття, яких зазнала персоналія.

За допомогою архівних матеріалів досліджують родовід, генеалогію історичної постаті, з'ясовують точні історичні відомості про неї, вивчають та аналізують біографію.

Висновки. Під біографічно-комунікативними практиками розуміємо різні способи застосування методик і технологій осягнення людської індивідуальності через вивчення біографічних репрезентацій її життєвого шляху. Використання біографічно-комунікативних практик сприяє розвитку таких якостей бібліотекаря, працівника музейної та архівної установи, як комунікативна й дослідницька компетентності, критичне мислення, навички пошуку альтернатив і прийняття рішень; вироблення власної життєвої позиції; вміння планувати та прогнозувати можливості реалізації розробленого індивідуально-біографічного проекту.

Основним методологічним елементом у біографічно-комунікативних практиках є біографічний метод, який дає змогу підвищити ефективність інноваційних пошуків у системі роботи фахівця бібліотечної, музейної та архівної сфер. Біографічні дослідження відбивають картину життя особи, враховують і висвітлюють взаємозв'язок індивідуальної історії з історією суспільства, дають підстави для певних культурологічних узагальнень і висновків.

Сьогодні бібліотека є одним із осередків проведення біографічних досліджень та впровадження біографічно-комунікативних практик, формуючи особливе середовище інформаційно-комунікаційної взаємодії. Фахівці бібліотек Полтави та області активно використовують біографічно-комунікативні практики через проведення книжкових виставок із репрезентаціями біографій видатних історичних постатей, виставок-персоналій, виставок-портретів, круглих столів, скайп-зустрічей, історико-біографічних розвідок.

Театралізовані екскурсії, постановки, дійства, історичні реконструкції, ігри-квести є надзвичайно ефективними засобами біографічної репрезентації, які дають змогу на базі музеїв доступно й достовірно відтворити етапи життєвого шляху та діяльності славетних історичних постатей. Виконання біогра-

фічних і генеалогічних запитів населення, представлення персональних біографічних комплексних фондів видатних діячів є методами впровадження та використання біографічно-комунікативних практик в архівних установах.

Список використаної літератури

1. *Грабар Н.* Професійне спілкування в комунікаційному просторі бібліотеки / Н. Грабар // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 5. — С. 12—15.
2. *Гуцуляк О.* Український національний біографічний архів як перспективний проект наукових досліджень в бібліотеках вузів / О. Гуцуляк // Тези обласної науково-практичної конференції "Місія вузівських та інших наукових бібліотек. Довгострокові стратегічні цілі": 24 жовтня 2007 р. — Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2007. — С. 32—36.
3. *Дічек Н.* Біографічний метод як інструмент полікультурного діалогу / Н. Дічек. — Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/704483/1/старБіографічний%20метод.pdf>. — Назва з екрана.
4. *За покликом серця.* До 70-річчя з дня народження будівельника, науковця, педагога В'ячеслава Йосиповича Хазіна : науково-публіцистичне видання / уклад: О. Кошлатий, З. Хазіна, С. Нестеренко. — Полтава : АСМІ, 2011. — 388 с.
5. *Маньковська Р.* Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку / Р. Маньковська // Краєзнавство. — 2013. — № 3. — С. 75—84.
6. *Палій А.* Диференціальна психологія : навч. посіб. / А. Палій. — Київ : Академвидав, 2010. — 429 с.
7. *Попик В.* Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / В. Попик. — Київ : Основа, 2013. — 286 с.
8. *Шабаєва Л.* Комунікативні практики: основні підходи до вивчення / Л. Шабаєва // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. — 2012. — Вип. 3. — С. 136—141.
9. *Шемаєва Г.* Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку / Г. Шемаєва // Бібліотечна планета. — 2006. — № 4. — С. 21—25.
10. *Я не стомлюся жити і любити : біографічний нарис про життєвий і творчий шлях кандидата історичних наук, доцента Надії Костянтинівни Кочерги (з нагоди ювілею) / упор. С. Дорошенко, А. Лисенко. — Полтава, 2010. — 102 с.*

Проаналізована сутність, роль і особливості біографічно-комунікативних практик на сучасному етапі розвитку науки та суспільства. Досліджено впровадження та використання біографічно-комунікативних практик, а також біографічного методу, в частині в системі роботи бібліотек, музеїв та архівів.

The essence, role and features of biographical-communicative practices at the present stage of development of science and society are analyzed. The introduction and use of biographic-communicative practices and biographical method in the system of work of libraries, museums and archives is explored.

Надійшла до редакції 23 листопада 2017 року